

Antagonismes: Kant i Tocqueville

Avegades algunes reflexions filosòfiques ens acosten més que cap altra disciplina a captar l'essència d'una multitud de fenòmens que apareixen dispersos. Quan Kant i Hegel es plantegen en què consisteix una organització política racional no ho fan des de visions propícies a autoengany ingenus sobre la condició humana, sinó des de la premissa d'unes tendències individuals i socials antagoniques.

Tanmateix, als humans no ens resulta fàcil pensar amb profunditat les situacions contradictòries. Tenim uns cervells bastant mandrosos i crèduls que tendeixen a pensar el món i a nosaltres mateixos des d'unes categories massa simples per captar les seves complexitats internes. Els humans actuem per impulsos antagonics. Ens mou la cobdícia, la vanitat, l'ambició i l'afany de poder, al costat de l'empatia, la solidaritat, la cooperació i la compassió. Es tracta d'una doble vessant que ens impulsa a voler ocupar una posició rellevant al mig dels altres membres de l'espècie. No podem prescindir dels altres humans, diu Kant a *Idees per una història universal en sentit cosmopolita* (1784), malgrat que en molts casos no els suportem. I aquesta doble lògica ens fa estar sempre inquiet, tot constituint la base del progrés.

L'espècie humana, així, vol i dol. Moltes ve-

gades volem l'acord, el consens, però les nostres tendències naturals volen una altra cosa. Això ho sabem, però després les abstraccions del llenguatge ens indueixen a pensar d'una manera més simple, fins al punt d'amagar els antagonismes que ens caracteritzen. Shakespeare ho expressa a *Hamlet*: "Els nostres pensaments són nostres, les seves finalitats van pel seu compte".

La biologia evolutiva ha posat de manifest les arrels genètiques dels nostres antagonismes pràctics. Però quan pensem tendim a viure en la il·lusió que les coses són més senzilles; per exemple, que tot allò que és desitjable resulta també harmonitzable. Els humans som uns animals més complexos que les teories polítiques i morals que parlen sovint de pluralismes fàctics, però que no estan intel·lectualment ben armades per pensar des d'un pluralisme teòric, que sempre inclou antagonismes irreconciliables de valors i objectius.

Un dels moments en què es reflecteix millor el contrast entre els antagonismes que ens constitueixen i la simplicitat de les teories polítiques i morals habituals és el dels períodes revolucionaris. Són moments en què es volen assolir diversos objectius desitjables, entre d'altres: la llibertat, la democràcia, la justícia social, l'eficiència i la solidaritat, però cadascun d'aquests objectius no acaba de lligar amb els altres.

Alexis de Tocqueville va ser un testimoni excepcional de la revolució de París del 1848. En contrast amb revolucions anteriors de caràcter més polític (la revolució anglesa del 1688 o les revolucions americana i francesa de la segona meitat del segle XVIII), els esdeveniments del 1848 van representar un "gir social", tant en relació amb els objectius com amb els medis emprats pels revolucionaris. En els seus *Records (Souvenirs)* sobre aquella revolució, Tocqueville corregeix el que havia

el caràcter essencial i el record més temible de la revolució de febrer. La república no apareixerà més que com un medi, no com un fi". I en un to marcadament pessimista: "I vet aquí com la revolució francesa torna a començar, perquè sempre és la mateixa. Així que avancem, el seu final s'allunya i s'enfosqueix (...) Estic cansat de confondre amb la riba, una vegada i una altra, unes boires enganyses, i sovint em pregunto si aquesta terra ferma que cerquem des de fa tant de temps en realitat existeix, o si el nostre destí no serà més aviat el de fustegar el mar eternament".

En l'actualitat podem dir que no hi ha mai una riba final en termes emancipadors, sinó que les democràcies liberals són sempre viatges cap a ports transitoris més confortables. Els estats de benestar han recollit bona part dels valors i objectius d'una perspectiva "social" abans revolucionària. Tanmateix, introdueixen un nou component que resulta més fàcil d'articular en l'àmbit pràctic que en l'àmbit teòric amb els components liberals i democràtics. Hi ha una tensió inherent de fons entre aquests tres components de les democràcies occidentals. Els tres són necessaris, perquè tots tres aporten objectius desitjables, però les seves lògiques internes estan sempre en tensió. La seva síntesi teòrica resulta impossible; la seva articulació només pot ser pràctica (a través de la deliberació, la negociació i el vot).●

Les democràcies liberals són sempre viatges vers ports transitoris més confortables

postulat a *Democràcia a Amèrica*. Si abans creia que l'antagonisme entre el liberalisme polític i la democràcia havien arribat finalment a ser compatibles a la pràctica malgrat estar presidits per lògiques diferents, la qüestió social li sembla un nou factor que provocarà una inestabilitat permanent.

Amant irreductible de la llibertat política, el pensador francès veu en l'incipient socialisme un perill pels objectius de la revolució francesa. "El socialisme –diu– quedarà com